

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuki on viimesijainen etuus. Tästä näkökulmasta BusinessOulu työllisyyspalvelut pitää kannatettavana ehdotusta selvittää mahdollisuudet saada ensisijaisia etuuksia ennen toimeentulotuen myöntämistä.

Hallituksen esityksen mukaan työnhakijaksi olisi jatkossa ilmoittauduttava, jos osa-aikatyössä olevan viikkotyömäärä on alle 30 tuntia, henkilö opiskelee päätoimisesti saaden ensisijaista etuutta tai toimii yrittäjänä, mutta ei saa välttämätöntä toimeentuloa yritystoiminnasta. Lisäksi työnhakijaksi olisi ilmoittauduttava asiakkaan, joka on työkyvytön, mutta joka ei saa sairaspäivärahaa tai -eläkettä.

Osa-aikatyössä olevien henkilöiden ilmoittautuminen työnhakijaksi ja sovitellun etuuden hakeminen on suositeltavaa ensisijaisuuden näkökulmasta. Oletuksena esityksessä on, että osa-aikaisessa työssä olevia kannustetaan hakemaan kokoaikatyötä ja tällä arvioidaan olevan työllisyysvaikutusta ja alentavan siten julkisia menoja etuuksien maksatuksen vähentyessä. BusinessOulu työllisyyspalvelut huomioi, että osa-aikatyössä ollaan sellaisista syistä, ettei kokoaikatyö ole mahdollista ja siten etuuksien yhteenlaskettu tarve ei juurikaan vähene. Alalla ei välttämättä tarjota kokoaikatyötä. Alan palkkaus voi olla niin pieni, ettei henkilö tule toimeen palkan ja sovitellut työttömyysetuuden turvin, jolloin tarve toimeentulotuelle säilyy. Kokoaikatyön vastaanottaminen voi olla mahdotonta myös perhe-, terveys- tai muista henkilökohtaisista syistä.

Päätoimisella opiskelijalla ei ole missään tilanteessa oikeutta työttömyysetuuteen, ja toimeentulotuki on ainoa vaihtoehto palkkatyön lisäksi turvata toimeentulo. Työn löytämisen edistämiseksi, hakijaksi ilmoittautuminen on kannatettavaa. Kasvava hakijamäärä on kuitenkin huomioitava työvoimaviranomaisen resurssissa, kompensoimalla kasvaa hakijamäärää valtionosuudella, jotta palvelu ja hyöty hakijaksi ilmoittautumisesta varmistetaan. Nykyisellä

työvoimaviranomaisen resurssilla opiskelijan työnhakijaksi ilmoittautuminen olisi uhatta jättää pelkäksi hallinnolliseksi toimeksi työnhaun pysyessä voimassa ilman riittävää palvelua.

Yrittäjien kohdalla vain sivutoimiseksi todettu yritystoiminta mahdollistaa työttömyysetuuden saamisen. Yrittäjien tapauksessa hakijaksi ilmoittautuminen ja yritystoiminnan pää- ja sivutoimisuuden selvittäminen on kannatettavaa. Päätoiminen yrittäjä, jonka yrityksestään saama tulo ei riitä toimentuloon, joutuu hakemaan toimentulotukea, jollei hän löydä muuta työtä tai saa yritystoiminnasta samaansa tuloa kasvamaan. Näissä tapauksissa päätoimisten yrittäjien pysyessä jatkossa työnhakijana olisi valtionosuuksien kautta varmistettava riittävä rahoitus, jotta työvoimaviranomaiset voivat vastata kasvavaan palvelutarpeeseen työnvälityksessä ja yritystoiminnan kasvattamiseen liittyvissä palveluissa. BusinessOulu työllisyyspalvelut ei pidä kannatettavana tilannetta, jossa asiakas joutuisi kokonaan päättämään yritystoimintansa saadakseen välttämättömän toimentulon.

Työkyvyttömiä ja sairaspäivärahan tai eläkejärjestelmien ulkopuolella olevien asiakkaiden palvelutarve on pääosin tai kokonaan hyvinvointialueiden vastuulla, sosiaali- ja terveystaloudissa. Työllistymistä edistävillä palveluilla ei pystytä tukemaan heidän työllistymistään. Työnhakijaksi ilmoittautuminen olisi jäämässä heidän kohdallaan pelkäksi hallinnolliseksi toimeksi. Kyseiden asiakasryhmän kohdalla tulisi vahvistaa hyvinvointialueiden palveluja ja työnhakijaksi ilmoittautuminen olla mukana toimenpiteenä siinä kohtaa, jos asiakkaan työkyky on saatu sosiaali- ja terveystaloudin nostettua tasolle, jolla työllistyminen tai työllistymistä edistävään palveluun osallistuminen on lääketieteellisen arvion mukaan mahdollista. Myös tämän asiakasryhmän mahdolliset pysyvästi työnhakija-asiakkaiksi ilmoittautumiset olisi huomioitava työvoimaviranomaisen resurssissa ja siten valtionosuuksissa. Kokonaisuutena viranomais- ja palveluvastuut arvioiden BusinessOulu työllisyyspalvelut ei voi pitää asiakasryhmän velvoitetta ilmoittautua työnhakijaksi kannatettavana.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Esityksen mukaan perusosan alentaminen voidaan tehdä vain jos, jos alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana.

Perusoikeuksia turvaavat kriteerit ja menettely on jätetty esityksessä avoimeksi ja tulkinnanvaraisiksi. Esityksessä ei ole arvioitu muutoksen vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksiin.

Esitettyjen muutosten vaikutusten arviointi on haastavaa, arvio yhteisvaikutuksesta muiden vireillä olevin lakimuutosten (mm. TTL 2a 9 - 10 §, yleistuki) kanssa puuttuu.

Esitetyt muutokset saattavat vaikuttaa lyhyelläkin aikavälillä negatiivisesti heikossa työmarkkina-asemassa tai vaikeassa taloudellisessa asemassa olevien tilanteeseen ja lyhytaikaisen työn

vastaanottamiseen. Muutoksella tavoitellaan julkisen talouden säästöjä, mutta pitkän aikavälin vaikutukset saattavat jopa heikentää julkista taloutta.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kansaneläkelaitoksen ja työvoimaviranomaisen reaaliaikainen tietojen vaihto on tärkeää työnhaun voimassaolon ja toimeentulotuen perusosan alentamista koskevan menettelyn selvittämisessä. Kansaneläkelaitoksen perusosan alentamisen ja hyvinvointialueen sosiaalihuollon välinen liityntä ja tietojen luovuttaminen nähdään puolestaan tärkeäksi asiakkaan palvelujen turvaamiseksi ja palveluihin osallistumisen kannustimena.

Esitetyllä muutoksella poistettaisiin Kansaneläkelaitoksen velvollisuus ilmoittaa oma-aloitteisesti perusosan alentamispäätöksestä hyvinvointialueelle. Toimeentulotuki on määritelty sosiaalihuollon viimesijaiseksi taloudelliseksi tueksi. Eri kohderyhmien osalta saattaa olla hyvinkin erilaisia tilanteita ja riskiä nopeaankin taloudellisen ja sosiaalisen tilanteen heikentymiseen, esimerkiksi nuoret alle 25-vuotiaat. Tällöin hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevien sosiaali- ja terveystalvelujen oikea-aikainen palvelutarpeen arviointi ja palvelujen tarjoaminen korostuu.

Tietojen saamiseen ja luovuttamiseen saattaa liittyä hallinnollisen työn lisääntymistä, jos tiedon siirtoa ei toteuteta automaattisesti.

Reaaliaikaisella tiedonsaannilla ja sen mahdollistamalla palvelujen oikea-aikaisella tarjoamisella on vaikutusta myös rahoitusosuuteen.

Yleisesti sujuvan reaaliaikaisen ja turvallisen tiedon saannin/luovuttamisen varmistaminen viranomaistahojen välillä on kannatettavaa huomioiden tietojen välttämättömyys sekä käsittelyä ja suoja koskevat perusteet.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

BusinessOulu työllisyyspalvelut näkee, että valtion tulee ottaa huomioon yleislain muutoksessa toimeentulotuen valtionosuuden nousu kuntien talouteen. Kun henkilö ei syystä tai toisesta ole sosiaalipalveluiden piirissä eikä saa esimerkiksi työmarkkinatukea, hän hakeutuu toimeentulotuen piiriin. Oulun kaupungin alueella toimeentulotuen myöntää Kela, mutta Pohteen vastuulla on täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Valtion myöntämistä avustuksista on vähennetty toimeentulotukeen käytettävä osuus kuntien ja kaupunkien valtionosuuksista. Vuonna 2024 toimeentulotuen osuus on ollut noin 24 miljoonaa euroa. Yleislain muutoksen myötä kuntien vastuulle siirtyvän toimeentulotuen aiheuttama kustannusten nousu tulee siten huomioida valtionavustusten tasoa korotettaessa.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

BusinessOulu työllisyyspalvelut näkemyksen mukaan hallituksen esityksessä ei ole arvioitu riittävällä tavalla muutosten vaikutuksia KEHA-keskuksen, hyvinvointialueiden tai työvoimaviranomaisten työmäärän muutoksien osalta ja tämän vaikutusta organisaatioiden rahoitukseen.

Esityksen mukaan toimeentuloa hakevien osa-aikatyöllisten, vajaatuloisten yrittäjien ja opiskelijoiden, jotka eivät saa ensisijaista etuutta on ilmoittauduttava työnhakijoiksi. Tämä tarkoittaa KEHA-keskukselle kasvaa määrää selvityksiä yritystoiminnasta ja opiskeluista. Samasta syystä myös työvoimaviranomaisen työmäärä kasvaa lausuntojen antamisen ja selvityspyyntöjen laatimisten kasvavan määrän takia.

Hyvinvointialueen osalta tarve palvelutarpeenarvioille kasvaa Kansaneläkelaitoksen kasvavan ohjausmäärän takia. Esityksessä huomautetaan, ettei todellinen työmäärä hyvinvointialueella kasva, koska asiakkaita ei tavoiteta. Huomioitavaa on, että hallinnollinen työmäärä nousee joka tapauksessa, kun Kelan pyynnöt käsitellään ja kutsuja asiakkaille lähetetään, vaikkei kutsu varsinaiseen tapaamiseen johda. Saman kaltainen työmäärän nousu tulee myös työvoimaviranomaisen kohdalle, kun jokainen ilmoittautuva asiakas on yritettävä tavoittaa ja kutsuttava vähintään alkuhaastatteluun. Jos asiakasta ei tavoiteta, työnhaku päättyy asioinnin laiminlyönteihin ja vastaava kierros tehdään jatkuvasti uudelleen asiakkaan ilmoittautuessa uudelleen työnhakijaksi.

Edellä esitetyistä syistä sekä KEHA-keskuksen, hyvinvointialueiden että työvoimaviranomaisten tarve henkilötyövuosille uhkaa kasvaa. Lisäksi kuntien rahoitusvastuu työttömyysetuuksien ja toimeentulotuen osalta ovat nousemassa. Nämä muutokset on huomioitava valtionosuuksissa, jotta kasvavat kustannukset pysyvät neutraaleina vastuiden siirtyessä valtiolta kunnille ja todellisten säästöjen ollessa erittäin epävarmoja.

Muu lausuntopalaute:

BusinessOulu työllisyyspalvelut huomioi, että yhtäaikaaisesti on käsittelyssä useita lakiesityksiä, joilla on vaikutuksia kansalaisen työvoimapalveluihin ja toimeentuloon. Esitykset järjestämislain muutoksesta, työttömyysturvalain muutoksesta, toimeentulolain muutoksesta ja esitys yleistuesta ovat tulossa voimaan vuoden 2026 alussa. Esitysten yhteisvaikutuksia ei ole arvioitu riittävästi minkään hallituksen esityksen yhteydessä. Vaikutusarviot kuntatalouteen ja eri viranomaisorganisaatioiden henkilöstötarpeeseen ovat kauttaaltaan puutteellisia sekä hajallaan eri esityksissä, jolloin kokonaisvaikutukset ovat hankalasti hahmotettavissa.

Kuntien rahoitusvastuita ja työmäärää ollaan lisäämässä esitysten yhteisvaikutuksella ennalta määrittämättömällä tavalla, joka ei mahdollista kuntien riittävää valmistautumista ennakkoivasti kyseisiin muutoksiin. Esitysten yhteisvaikutus näyttäytyy kuntien rahoitusvastuiden selkeänä nousuna, valtion rahoitusvastuiden siirtyessä niille.

Palosaari Tiina
BusinessOulu - työllisyyspalvelut